

פרק ח

מקום מזבח העולה

ראשון? רב יוסף מתרץ, שמזבח בגודל $28*28$ אמה, כפי שהיה בבית ראשון, לא היה גדול מספיק כדי לשרוף עליו את כל בשר הקרבנות שהובאו בבית שני, כיון שהאש שירדה משמיים לא זרזה עוד את עיכול הבשר כפי שהיה בימי בית ראשון.² לפיכך הגדילו את המזבח, כדי שיוכלו להגדיל את מקום המערכה ואת עוצמת האש.

לעומת זאת בר קפרא סובר, שעולי בבל הגיעו למסקנה שצריך לנסך על המזבח ולא על צדו. הגדלת המזבח הייתה כדי שהוא יכסה את השית (הבור) שלתוכו נשפכים הנסכים, כך שהנסכים ייזלו לבור דרך נקבים העוברים לכל גובהו של המזבח, ולא מצדו, כאמור לעיל.

לאחר מכן הגמרא אומרת (כפי שמסביר רש"י שם) שרב יוסף נזכר בתירוצו הראשון, כפי שאמר בתחילה, לפני שחלה ושכח את תלמודו. תירוצו הראשון של רב יוסף הוא שיש ברייתא מפורשת הלומדת מהפסוק (עזרא ג, ג): "ויכינו את המזבח על מכוונותיו" - שעולי בבל הגיעו (כלומר השיגו, הבינו) לסוף מידותיו של המזבח. הגמרא מקשה על כך: כיצד ניתן לומר שעולי בבל הם אלו שהגיעו למידות המזבח ומקומו? הרי מידות מקום המזבח ($60*60$ אמה) נמסרו לדוד עם תכנית המקדש כולה, ככתוב: "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל!" אלא מתרצת הגמרא, שאכן כל המקומות הקדושים ומידותיהם נאמרו לדוד, אך בבית שני דבר זה נשכח ועולי בבל גילו את המידות באמצעות דרשה של הפסוק (דהי"א כב, א): "ויאמר דוד זהו בית ה' האלהים וזה מזבח לעולה לישראל" - מה מידת ההיכל שישים אמה, כך גם מידת המזבח שישים אמה. כלומר, עולי בבל הבינו מפסוק זה שדוד המלך קידש בעזרה מקום למזבח בגודל $60*60$ אמה, כפי שנמסר לו בקבלה.

רש"י (ד"ה אלא אמר) ותוס' (ד"ה מידת אורכו) מבארים, שהשוואה בין המזבח להיכל באה ללמד את גודל מקום המזבח וממילא את מידותיו המרביות, אך למעשה אין חובה לבנות את

אחד הנושאים שגדולי ישראל דנו בהם במאה וחמישים השנה האחרונות בקשר לחידוש העבודה במקדש, הוא שאלת מקום מזבח העולה בעזרה. הרמב"ם כותב בהלכות בית הבחירה (ב, א):

"המזבח מקומו מכוון ביותר, ואין משנין אותו ממקומו לעולם, שנאמר: 'זה מזבח לעולה לישראל'. ובמקדש נעקד יצחק אבינו, שנאמר: 'ולך לך אל ארץ המוריה', ונאמר בדברי הימים: 'ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה אשר נראה לדוד אביהו אשר הכין במקום דויד בגרן ארנן היבוסי'".

יש מהאחרונים¹ שהבינו מדברים אלו, שמקום המזבח שצריך לדעת ולזהותו בדיוק רב - הוא מקום בגודל $32*32$ אמה, כגודלו של המזבח בבית שני. וכיוון שהמזבח חייב להיבנות רק במקום המיוחד לו, מקום בגודל $32*32$ אמה, בניית המזבח במקום זה מצריכה זיהוי מדויק של המקום, מה שהופך משימה זו למשימה קשה עד מאד, שכן לדעתם יש צורך בסיוע שמימי בדמות נביא או צדיק בעל רוח"ק שידע לומר היכן הוא המקום המדויק של המזבח.

לעניות דעתנו, וכפי שנברר בפרק זה, מקום המזבח, כלומר המקום המקודש בעזרה בקדושת מזבח ושרק בו ניתן לבנות מזבח, הוא מקום בגודל $60*60$ אמה. כך סוברים כל הראשונים, ובכללם הרמב"ם המובא לעיל.

נמצא, שגם אם אין אנו יכולים כעת לכוון ולזהות בדיוק רב את מקום המזבח, כלומר היכן בדיוק ה- $60*60$ אמה המיועדים לבניין המזבח, כיון שיכולים אנו לבנות בפועל את המזבח במקומו, כלומר במקום המקודש לו - די בכך, וניתן בתנאים אלו לבנות את המזבח ולחדש את העבודה עליו.

א. גודלו של מקום המזבח

הגמרא במסכת זבחים (סא, ב) שואלת: מדוע בוני הבית השני הגדילו את מידות המזבח ארבע אמות יותר מכפי שהיה בבית

2. הגמרא במסכת יומא (כב, ב) אומרת שאמנם ירדה אש משמים גם בבית שני אך היא לא סייעה לשרוף במהירות את בשר הקרבנות.

1. הראי"ה קוק זצ"ל בשו"ת משפט כהן סי' צא-צב; חידושי הגרי"ז לבכורות יז, ב.

המזבח דווקא במידותיו המרביות, וניתן לבנותו אף בפחות מכך, כפי שנהגו עולי בבל.

נמצא אפוא שהמקום שהתקדש בקדושת מזבח והוא כשר לבנות עליו את המזבח הוא מקום בגודל 60*60 אמה.

ב. שיטת הרמב"ם

כאמור לעיל, הרמב"ם כותב בהלכות בית הבחירה (ב,א):

"המזבח מקומו מכוון ביותר, ואין משנין אותו ממקומו לעולם, שנאמר: 'זה מזבח לעולה לישראל'. ובמקדש נעקד יצחק אבינו, שנאמר: 'ולך לך אל ארץ המוריה', ונאמר בדברי הימים: 'ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה אשר נראה לדויד אביהו אשר הכין במקום דויד בגרן ארנן היבוסי'".

דברים אלו, כאמור לעיל, הביאו רבים מהאחרונים להבין, שלדעת הרמב"ם יש למזבח מקום מסוים ומוגדר, כגודלו של המזבח, שאותו יש למצוא.³

אולם, המתבונן היטב בדבריו יראה, שאין שום סימן או ראייה לכך, שמקום המזבח שאותו יש למצוא בדיוק רב הוא בגודל המזבח עצמו. אדרבה, התבוננות בדבריו אלו ובמקורות אחרים מלמדת שלדעתו מקום המזבח הוא מקום בגודל 60*60 אמה, ושזה המקום המכוון ביותר שצריך למצוא, אך כיוון שהמזבח יכול להיבנות במידות קטנות הרבה יותר אין בעיה לבנותו. אין בדברי הרמב"ם רמז או אמירה כלשהי שמשימה זו קשה עד מאד ועקב כך יש צורך בסיוע שמימי, כאמור לעיל.

להלן מקורות נוספים המלמדים מהי שיטתו. בתחילת הלכות בית הבחירה (א,ג) כותב הרמב"ם:

"כיון שנבנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהן בית לה' ולהקריב בהן קרבן. ואין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד ובהר המוריה שבה, שנאמר: 'ויאמר דויד זה הוא בית ה' האלהים וזה מזבח לעולה לישראל', ואומר 'זאת מנוחתי עדי עד...'"

נמצא, לפי דבריו, שדוד המלך הוא שקבע את מקום המקדש לדורות, כאשר בנה את מזבח העולה, ואמר: "זה הוא בית ה' האלהים, וזה מזבח לעולה לישראל". פסוק זה הוא גם הפסוק שמביא הרמב"ם בפ"ב ה"א, כמובא לעיל, כנימוק לכך שאין לשנות את מקומו של המזבח. מכאן יש ללמוד, שכשהרמב"ם כותב

שמקומו של המזבח מכוון ביותר, כוונתו למקום המקדש ככלל, להוציא ממקומות אחרים, ולא למקום מסוים בשטח העזרה, כגודלו של המזבח דווקא.

ראיה לכך מהמשך דבריו: "ובמקדש נעקד יצחק אבינו" - הוא מדבר על מקום המקדש בכלל, ולא על מקום מסוים, כגודלו של המזבח בעזרה.

זאת ועוד. גם אם נאמר שבמילים 'מקום המזבח מכוון ביותר' הרמב"ם אינו מדבר על מקום המקדש ככלל, להוציא מקומות אחרים, אלא מתכוון למקום מסוים בעזרה שבו ורק בו צריך לבנות את המזבח, עדיין מקום זה אינו יכול להיות בגודל שלושים ושתיים אמה בלבד, והוא מקום הרבה יותר גדול, וזאת משתי סיבות:

א. הפסוק שהרמב"ם מביא כהוכחה לדבריו הוא: "ויאמר דוד זה הוא בית ה' האלוקים וזה מזבח לעולה לישראל", כאמור לעיל. הגמרא בזבחים (סב,א) לומדת מפסוק זה שדוד קידש למקום המזבח שישים אמה, ומה שעולי בית שני בנו מזבח קטן יותר משישים אמה, אין זאת אלא בגלל שלא היו צריכים למזבח בגודל שכזה (רש"י ותוס' שם).

נמצא אפוא, שכוונת הרמב"ם במילים 'מקומו מכוון ביותר' הוא לפחות למקום המקודש למזבח, שהוא מקום גדול הרבה יותר מהמקום שהמזבח היה בו בפועל.

הוכחה לכך, אלו דבריו המובאים בהלכה הבאה (בית הבחירה ב,ב):

"ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה, והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא ומשם נברא, אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא".

ברור שמדובר על מקום רחב שמספר מזבחות בגדלים שונים נבנו בו במשך הדורות, ולא מדובר על כך שכל המזבחות שנבנו היו דווקא בגודל מסוים, ובדיוק במקום מסוים, ואסור להגדילם או להזיזם אף לא סנטימטר אחד.

ב. בהמשך הפרק כותב הרמב"ם (ב,יז):

"אבל מדת ארכו ומדת רחבו ומדת קומתו אינן מעכבין, והוא שלא יפחות מאמה על אמה ברום שלש אמות".

3. גון הראי"ה קוק בתשובותיו שנדונו לעיל.

למקום המזבח מקום בעזרה בגודל 60*60 אמה, ואת המזבח מותר לבנות רק בתוך המקום הזה. כך היא דעת הראשונים, וגם הרמב"ם הכותב ש'מקום המזבח מכוון ביותר ואין משנים אותו ממקומו לעולם' - כוונתו היא למקום המקודש בקדושת מזבח ולא למקום בגודל המזבח.

לפיכך, אין כל בעיה לבנות מזבח בגודל 32*32 אמה בתוך המקום המקודש לו, גם אם איננו יודעים לכוון בדיוק היכן עוברים גבולות המקום המקודש, שכן כל עוד בונים את המזבח במרכז המקום המשוער כמקודש, גם אם יש אי דיוק קטן והמקום המקודש צריך לזוז מטר או שניים ימינה או שמאלה - עדיין המזבח נמצא במקום המיועד לו.

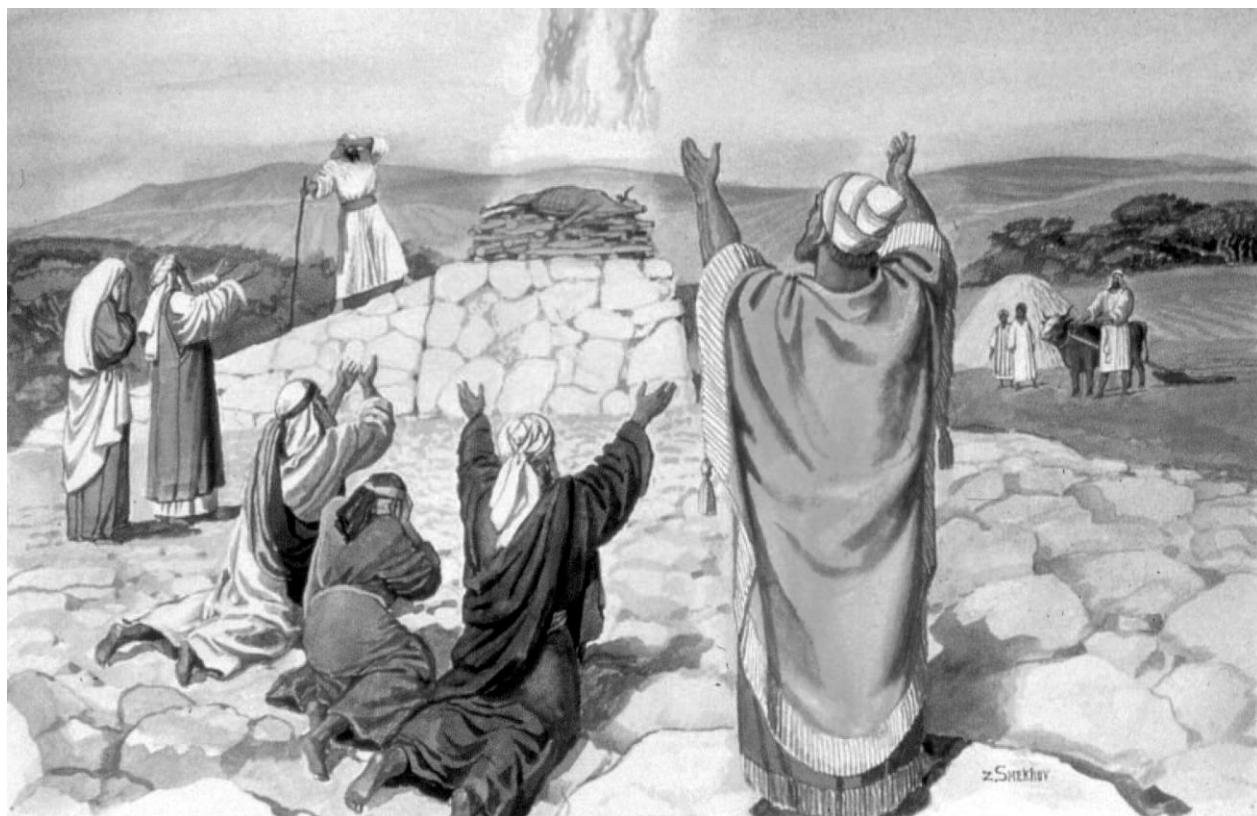
זאת אומרת שאם בנו מזבח בגודל 50*50 אמה, אין זה מעכב והמזבח כשר. וכיצד יעשו זאת אם מקום המזבח הוא מקום בגודל 32*32 אמה ותו לא?

מדברים אלו עולה בבירור, שכוונת הרמב"ם במילים: "המזבח מקומו מכוון ביותר" היא או למקום המקדש בכלל, או לפחות למקום בעזרה - 60*60 אמה - המקודש בקדושת מזבח. אך ודאי לא דווקא למקום בגודל 32*32 אמה.

וכן פירש את הרמב"ם הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי.⁴

ג. סיכום

את המזבח צריך לבנות במקום המקודש לו. דוד המלך קידש

בעקבות המגיפה שפוקדת את עם ישראל, דוד המלך קונה מארונה היבوسی את מקום המקדש, ובונה בו מזבח עולה ומקריב עליו קרבנות. ואכן, ה' עונה לדוד ואש יורדת מהשמיים על המזבח (כנראה בציור), ולאחר מכן המגיפה נעצרת. במעמד זה מקדש דוד את מקום המזבח באומרו: "זה הוא בית ה' האלקים וזה מזבח לעולה לישראל" (דה"א' כב, א; זבחים סב, א).

4. בספרו עיר הקודש והמקדש ח"ה פ"ו.